

***A II. Nemzeti Környezetvédelmi Program
2003-2008 „Környezettudatosság növelése”
akcióprogram útmutató***

Könczey Réka, Czippán Katalin, KöNKoMP, 2004.

A II. Nemzeti Környezetvédelmi Program 2003-2008

„Környezettudatosság növelése”

akcióprogram útmutató

Témafelelős:

Könczey Réka

Közreműködő:

Czippán Katalin, programigazgató

Készült:

a Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium
támogatásával

Budapest

2003

Tartalomjegyzék

1. Bevezetés – A Nemzeti Környezetvédelmi Program szerepe	4
2. Az NKP és a Környezettudatosság fejlesztése Akcióprogram célrendszere	7
3. A megvalósítás eszközei és intézményrendszere.....	14
3.1 A Program tervezésének és végrehajtásának felelősei és közreműködői	14
3.2 A megvalósítás lehetséges eszközei	14
3.3 A megvalósítás és ellenőrzés intézményrendszere	19
4. A Környezettudatosság növelése Akcióprogram ágazati meghatározottsága	22

1. Bevezetés – A Nemzeti Környezetvédelmi Program szerepe

A társadalom jólétének, életminőségének javítása, az állampolgárok egészségének megmaradása és a humán erőforrás rendszeres megújulása hosszú távon csak akkor biztosítható, ha a társadalmi és gazdasági fejlődés természeti örökségünk megőrzésével, természeti erőforrásaink védelmével, fenntartható használatával, a megfelelő környezeti minőség elérésével szerves egységben valósul meg. A **környezetpolitika** feladata, hogy az érintett társadalmi és gazdasági partnerekkel együttműködve **a)** megfogalmazza és kezdeményezze mindazon intézkedéseket, amelyek e célok eléréséhez rövid, közép és hosszú távon szükségesek; **b)** koordinálja és ösztönözzé a megvalósítást célzó tevékenységeket; ugyanakkor **c)** a környezetállapot alakulásának tükrében vizsgálja azok tervezett és tényleges hatásait. A Nemzeti Környezetvédelmi Program (NKP) elkészítése és végrehajtása e folyamat egyik fontos eleme. Az első NKP programszakasz (1997-2002) lezárásával nyilvánvalóvá vált, hogy a modern társadalomban a környezetpolitika nem nélkülözheti önálló beavatkozási eszközként a környezeti tájékoztatást, ismeretformálást; és hogy **a környezettudatosság növelése ma önálló környezeti cél.**

A 2003-2008 közötti időszakra szóló második Nemzeti Környezetvédelmi Programot (továbbiakban NKP-II) a Magyar Országgyűlés 2003. XII. 9.-én elfogadta. Megvalósításának időszakában Magyarország az Európai Unió tagállamává válik. A hazai célkitűzések elérése mellett biztosítani kell, hogy az EU környezeti előírásait teljesíteni tudjuk. Az NKP-II az Európai Unió 2010-ig szóló, a tagországok számára iránymutatásul szolgáló 6. Környezetvédelmi Akcióprogram alapján készült. Az NKP-II. megvalósításának fontos elemei a különleges kezelést igénylő területekre vonatkozó tematikus akcióprogramok, amelyek a környezettudatosság fejlesztése, a környezet- és természetvédelem, valamint a vízügy több ágazatot átfogó komplex területein azonosítják a specifikus és operatív célokat, a végrehajtás forrásait és felelőseit.

Az NKP-II a legfontosabb elfogadott környezetpolitikai alapelvekre épül, amelyek három fő csoportba sorolhatók:

A környezetvédelemben mára már hagyományosnak tekintett alapelvek: pl. az elővigyázatosság, a megelőzés, a helyreállítás, a felelősség, az együttműködés, a tájékoztatás, a nyilvánosság és a „szennyező fizet” elve.

A fejlett országok környezeti kormányzati tevékenysége alapján számunkra példaértékű további alapelvek: a megosztott felelősség elve; az átláthatóság biztosítása a tervezés, döntéshozás, finanszírozás, megvalósítás és ellenőrzés során; a kiszámíthatóság és a számonkérhetőség elve; a partnerség, a szubsidiaritás, az addicionalitás elve, a többszörös hasznú intézkedések gyakorlata.

A fenntartható fejlődés alapelve (Herman Daly megfogalmazása szerint „a folytonos szociális jólét elérése anélkül, hogy az ökológiai eltartóképességet meghaladó módon növekednénk”), melynek figyelembevételével az NKP-II-nek elő kell segítenie a fenntartható fejlődés irányába történő átmenethez szükséges társadalmi, gazdasági és környezeti feltételek kialakítását.

Az NKP-II azon környezeti problémákra összpontosít, amelyek a társadalmi-gazdasági-környezeti problémák metszéspontjában komplex módon jelentkeznek, több környezeti elemet érintő beavatkozást igényelnek, a társadalom és a gazdaság széles körét érintik, hatékonyan csak az érintettek széles körének bevonásával számolhatók fel. A környezeti problémák összetettségéből következik, hogy az NKP-II nem ágazati hatáskörű, hanem a társadalom és a gazdaság egészét átható program. A megfogalmazott célok nem érhetők el a társadalom támogatása nélkül, a programok pedig csak a társtárccák összehangolt támogatásával valósíthatók meg.

Az NKP-II egyik fontos célja a természeti erőforrások takarékos igénybevételének ösztönzése, amely egyben hozzájárul a hazai gazdaság versenyképességének javulásához. Az integrált termékpolitika, a tisztább termelés, a megelőzés-orientált, környezettudatos technológia- és termékfejlesztés, illetve a környezetirányítási rendszerek alkalmazásának eredményeként mérséklődő környezetterhelés várhatóan az egészségkárosító hatások csökkenését is eredményezi. A fogyasztási szokásokban, az értékrendben és az életmódban bekövetkező kedvező változások – a javuló környezetminőség közvetlen hatásain túlmenően – számottevően hozzájárulhatnak a lakosság életminőségének javulásához. A célokat más ágazati törekvésekkel összehangoltan kell megvalósítani. A tervezés és a végrehajtás során is figyelembe kell venni az átfogó társadalom- és gazdaságfejlesztési politikákat és programokat (NFT, ágazati programok).

Az alapelveknek és tervezett végrehajtási kereteknek megfelelően az NKP-II azokra a környezeti kockázatokra összpontosít, amelyek a társadalmi-gazdasági-környezeti problémák metszéspontjában komplex módon jelentkeznek és több környezeti elemet érintő beavatkozást igényelnek. Az NKP-II megvalósításának kulcsterületei ebből következően a tematikus akcióprogramok (TAP-ok). Az akcióprogramok önálló beavatkozási területeket jelölnek ki, ugyanakkor egymással összefüggő környezeti problémák megoldására irányulnak. A célok egymással összefüggenek, megvalósításuk pedig egymáshoz illeszkedő, de átfedéstől mentes feladatok végrehajtása útján történik. A TAP-ok specifikus és operatív céljai a környezet állapotának javítása érdekében eszközölt intézkedések részecskéiként foghatók fel, melyek végső eredménye a környezeti állapot javulásában kell, hogy megtestesüljön.

Az NKP-II egyes környezeti célállapotok meghatározott értékű mutatóival értékeli a program sikerességét, a környezeti célok elérését, a környezeti értékek megmaradását, a problémák megoldását. Ezek az NKP-II célkitűzései, melyek tulajdonképpen környezeti állapotjavulást jelölnek. Egy-egy környezeti problémát több mutató is mérhet, és egy-egy problémát több és többféle hatótényező okoz. A környezet állapot megfelelő szintjének elérése a környezeti célállapotok elérésében, azaz a környezeti elemek és rendszerek minőségi és mennyiségi javulásában követhetők nyomon. A környezeti célállapot egy a jövőben elérni kívánt eredményt, előrehaladást fogalmaz meg a környezet állapotának javulásában, vagy annak sikeres megőrzésében. Világosan meg kell különböztetni a környezeti célállapotokat az egyéb környezeti, társadalmi, gazdasági céloktól és a megvalósításhoz szükséges eszközöktől. E megkülönböztetést az is indokolja, hogy esetenként még a helyesen végrehajtott programok sem járnak kellő környezeti állapot javulással, a nem körültekintő céljelölés miatt.

A kilenc tematikus akcióprogram leírása egységes szerkezetben történik. A vonatkozó témakör rövid helyzetértékelése után bemutatja a TAP átfogó céljait, amelyek hozzájárulnak az NKP-II által kitűzött fő célok és célkitűzések, környezeti célállapotok eléréséhez. Ismerteti a TAP önálló célrendszerét, amely specifikus és operatív célkitűzésekkel épül fel. Minden tematikus akcióprogramhoz mutatószámok rendelhetők, amelyek segítségével nyomon követhető a TAP, és ezzel a Program előrehaladása. Valamennyi akcióprogram tartalmaz horizontális intézkedéseket, ezeken belül egyebek között kutatási-fejlesztési feladatokat, a szemléletformálással, tájékoztatással kapcsolatos tevékenységeket és a monitoring rendszerek fejlesztését. Az akcióprogramok végrehajtásának közreműködőiről, a megvalósítás lehetséges forrásairól, valamint a tervezett tevékenységek költségeiről a Program 4. fejezete tartalmaz összesített táblázatokat.

Példák környezeti problémákra és azok hatótényezői

Környezeti hatótényező/terhelés	Környezeti hatás/probléma
☐ Légszennyező anyagok kibocsátása	☐ Károsodik a talaj, a növényzet és az állatvilág
	☐ Az emberi egészség veszélybe kerül
	☐ Korróziós károk lépnek fel
	☐ Egyes légszennyező anyagok globális és regionális léptékű szennyezettéget okoznak
☐ Határérték feletti légszennyezettség a nagyobb települések belterületein és a forgalmas főútvonalak mentén	☐ Nő a légzőszervi megbetegedések, a szív és érrendszeri betegségek és az ezekkel összefüggő halálozás kockázata
☐ A felszíni vizek szennyezőanyag terhelése	☐ Romlik a vízminőség
	☐ Elszaporodnak az algák és más vízínövények (eutrofizáció), csökken a biológiai sokféleség és a vizek öntisztuló képessége
	☐ A felszíni vizek nem megfelelőek különböző célokra (vízellátási, öntözési, rekreációs, turisztikai célú hasznosítás)
☐ A felszín alatti vizek és a földtani közeg szennyezése (települési és ipari eredetű szennyvizek megfelelő tisztításának hiánya, a korszerűtlen hulladéklerakás, egyes mezőgazdasági tevékenységek, légköri kiülepedés következtében)	☐ Csökken a természeti erőforrások hasznosíthatósága (felszín alatti víz, földtani közeg)
☐ Erózió, defláció	☐ A talaj termőképességének csökkenése
	☐ Termőtalaj veszteség
	☐ A talaj termőképességének csökkenése
	☐ Élőhelyek leromlása
	☐ Vízfolyások medrének feltöltődése
	☐ Porszennyezés a levegőben
☐ Szikesedés, savanyodás	☐ A talajlakó élő szervezetek számának csökkenése, az életközösségek megváltozása
	☐ A talajok pufferkapacitásának változása a potenciálisan toxikus elemek felvehetőségének szempontjából
	☐ A talaj termőképességének csökkenése
☐ Felhagyott, illetve leromlott területek (bányák, ipari és mezőgazdasági, valamint egyéb területek) rekultivációjának, a lehetséges szennyezések feltárásának és a kármentesítésnek elmaradása	☐ A tájértékek károsodása, tájsebek
	☐ Invázió növényfajok megjelenése és terjedése
	☐ Allergiát okozó növényfajok megjelenése és terjedése
☐ A rendszeresen nem karbantartott területek növekedése (bel- és külterületen)	☐ A földtani közeg, a felszíni és felszín alatti vízkészletek potenciális szennyeződése
☐ A környezeti elemek szennyezése (határértéket meghaladó beltéri légszennyezés, ionizáló és nem ionizáló sugárzás, veszélyes mértékű zajterhelés)	☐ Invázió növényfajok megjelenése és terjedése
	☐ Allergiát okozó növényfajok megjelenése és terjedése
☐ Mikrobiológiai és kémiai szennyezőanyagok környezetbe kerülése	☐ Nő az egészségkárosodás kockázata (érzékszervi, idegrendszeri károsodás, stressz, a daganatos megbetegedések és halálozások egyik lehetséges kiváltó oka)
☐ A környezeti szempontokat figyelmen kívül hagyó fogyasztói szokások és életmód terjedése	☐ Az élelmiszeripari alapanyagokba kerülve növelik az egészségkárosítás kockázatát
☐ A területi és a környezeti tervezés kellő összhangjának hiánya, a tájvédelem szempontjainak háttérbe szorulása	☐ Hozzájárul a környezeti problémák súlyosbodásához és az egészségkárosodás kockázatának növekedéséhez
☐ A települések környezeti helyzetének romlása, a zöldterületek csökkenése, a településképzési értékek csökkenése	☐ A települések területének növekedése hozzájárul a környezeti, természeti, táji értékek károsodásához
	☐ Romlik a lakosok közérzete, életminősége

A környezettudatosság növelése akcióprogram helye

Az állampolgárok környezeti ismereteiről, készségeiről és hajlandóságáról készült felmérések azt mutatják, hogy értékrendjükben első helyen az egészség áll. Az egészség környezeti és életmódbeli

meghatározottsága mind ismertebbé válik, fokozatosan tudatosodik a környezeti és természeti értékek megőrzésének fontossága is, de az egyéni cselekvésekben, döntésekben még mindig csak elvétve jelenik meg a környezettudatos gondolkodásmód, a fenntarthatóságra való törekvés.

A környezettudatos viselkedés elterjedésének legfőbb akadályai az ismerethiány, a pozitív minta hiánya, a környezeti szempontból helytelen viselkedés társadalmi elítélésének hiánya, valamint a közösségek együttműködésének gyengesége. Az emberek környezetvédelemről, annak helyzetéről, a környezeti haszon és kockázat felismeréséről alkotott képét elsődlegesen a személyes tapasztalat határozza meg, amelyet a személyes kapcsolatrendszerben (pl. családban, oktatásban, közszolgáltatásban, ismerősöktől) szerzett információ, továbbá a tömegkommunikáció követ. Mindezek a csatornák azonban gyakran a fenntarthatósággal ellentétes értékeket és ideálokat is közvetítenek.

A szemléletformálás legfontosabb csatornáinak hazai jogi szabályozása széttagolt: elemei részben a médiatörvényben, a közoktatási törvényben, a környezetvédelmi és a természetvédelmi törvényben, a népegészségügyi, a családpolitikai és az ifjúságpolitikai koncepciókban, valamint a környezeti információhoz jutásról szóló nemzetközi egyezményhez (aarhusi egyezmény) való csatlakozásunkból eredően fogalmazódnak meg. Az oktatást szabályozó joghelyeken – a szükségletekhez mérten, és nemzetközi összehasonlításban is – elégtelenül jelenik meg a fenntartható fejlődés pedagógiája, a környezeti nevelés és szemléletformálás.

2. Az NKP és a Környezettudatosság fejlesztése Akcióprogram célrendszere

Az NKP-II fő céljai az ökoszisztémák védelme, a társadalom és környezet harmonikus kapcsolatának biztosítása, a gazdasági fejlődésben a környezeti szempontok érvényesítése, és a környezeti folyamatokkal, hatásokkal, valamint a környezet- és természetvédelemmel kapcsolatos ismeretek, tudatosság és együttműködés erősítése. Ezen négy fő cél elérését 18féle környezeti célállapothoz rendelt 46 mutató méri majd. A Környezettudatosság Növelése Tematikus Akcióprogram négy átfogó cél elérésével szolgálja az NKP-II teljesítését: a társadalom környezettel és fenntartható fejlődéssel kapcsolatos ismereteinek bővítése, az információhoz jutás javítása, a környezettudatos döntések és a fenntarthatóbb életmód ösztönzése, és a környezetpolitikai döntésekben a felelős társadalmi részvétel erősítése. A négy átfogó célhoz hat specifikus célt határoztak meg. Az első az oktatás tartalmi, pedagógiai elemeit és eszközeit, a második az oktatáson kívüli – művelődési, szabadidős, egyéni – ismeretszerzés lehetőségeit bővíti. A harmadik a környezetbarát növelésének infrastruktúráját fejleszti, ideértve a közszolgálati és gazdasági intézmények fejlesztését és működtetését, a környezetbarát piac és a gazdasági szféra környezettudatosságának fejlesztését. A negyedik specifikus cél a társadalmi szervezetek, a gazdaság és a média közreműködését hivatott biztosítani. Az ötödik és a hatodik specifikus cél a horizontális feladatokat sorolja, ideértve a kutatást, a belföldi és nemzetközi összehangolást és együttműködést (az összehangolást szolgálják az adatkezeléssel kapcsolatos feladatok is). A hat specifikus célhoz egyenként 3-4 operatív célt rendeltek, az operatív célokhoz különböző feladatokat fogalmaztak meg.

A Környezettudatosság növelése akcióprogram 18 operatív célját évente 40-50 intézkedés szolgálja. Ezek többsége a fiatalokra, illetve a formális és nem formális oktatásban résztvevőkre koncentrál. Több intézkedés a gazdaság szereplőinek felkészülését segíti az új környezetvédelmi feladatokra. A médiát és a közönségszolgálatokat érintő intézkedések a környezeti tömegtájékoztatást, informális oktatást segítik. A környezettudatosság fejlődésének egyik legfontosabb alapját, az elegendő és megbízható környezeti adatot és elérhetőséget külön feladatcsoport tartalmazza.

A környezettudatosság fejlesztésének ideai feladatai – az oktatás, a tájékoztatás, az adatkezelés jellegként – túlnyomórészt országos hatáskörűek. Kivétel csak néhány önállóan megnevezett fejlesztési helyszín, és a nemzetközi együttműködési feladatok.

Az NKP-II négy fő célja közül hármat nagymértékben szolgál a Környezettudatossági TAP 2003-as IT-je is (b./ A társadalom és környezet harmonikus kapcsolatának biztosítása, c./ A gazdasági fejlődésben a környezeti szempontok érvényesítése, d./ A környezeti folyamatokkal, hatásokkal, valamint a környezet- és természetvédelemmel kapcsolatos ismeretek, tudatosság és együttműködés erősítése).

Az NKP-II célkitűzései közül csak a 17. Célkitűzés érinti az állami, az üzleti és a civil szféra környezettudatosságát. A környezettudatosság növekedése azonban – a termelői és a fogyasztói oldal attitűdjének és ismereteinek befolyásolásán keresztül – áttételesen az összes (1.-18.) környezeti célállapot eléréséhez hozzájárul.

A kormányprogramban szereplő három mutató mellett a környezettudatosság fejlődését ebben az évben (is) lehet mérni a környezetvédelmi szakképzések (8) és az azokon résztvevők számával, a környezeti alapismereti modulokat felhasználó szakképzéseken résztvevők számával, a NAT-nak megfelelő erdei iskolákban résztvevők számával, közöttük az ingyenesen (kölségvetésből finanszírozva) résztvevők számával, a közvélemény kutatásokban a környezeti tevékenységekre, környezettudatos fogyasztói döntésekre hajlandóak arányával, a környezeti adatok forgalmával. A környezetbarát technológiák bevezetéséhez vagy az ökotermékek kifejlesztéséhez pénzügyi támogatásban részesülő cégek száma output alapindikátor a Strukturális és Kohéziós Alapoknál. Hatás alapindikátor a támogatott környezetvédelmi projektek eredményeképpen létrejövő vagy megőrzött állások a cégnél, intézménynél. Ezen adatok jó részét 2003-ban alapadatként veszik fel, változását legkorábban 2004-ben lehet mérni.

Az NFT HEFOP céljai öt prioritáson keresztül valósulnak meg, az EU ESZA és ERFA támogatásával. A 3. prioritás (Oktatás és képzés támogatása az egész életen át tartó tanulás politikájának részeként) mindhárom intézkedése lehetőséget teremt környezettudatosságot erősítő oktatás és képzés kialakítására. A 4. prioritásban szerepel intézkedésként (4.2.) a felnőttképzés rendszerének fejlesztése. A Felnőttképzési Keret (MPA) támogatásával korszerű felnőttképzési rendszerek fejlesztését és alkalmazását kell segíteni, melynek során – igénytől függően – környezeti alap- és szakismereteket és készségeket is el lehet sajátítani. Az 5., humán erőforrás fejlesztéshez kapcsolódó infrastruktúra-fejlesztése prioritáson belül valósul meg a közoktatási, a szociális és az egészségügyi intézményi infrastruktúra felzárkóztató fejlesztése. Az 5. prioritás 4 intézkedése közül a közoktatási infrastruktúra a teljes támogatási összeg 40-44%-t kapja. Az intézményi infrastruktúra fejlesztése biztosan hozzájárul az elavult, egészségtelen és túlzottan környezetterhelő oktatási infrastruktúra gyors fejlődéséhez, és az ott megfordulók környezettudatosságának fejlődéséhez. Idén az intézkedéseknek még csak az előkészítése folyik, és biztosan még nem látható, milyen formában és hogyan valósul majd meg bennük a fenntartható fejlődés horizontális prioritás érvényesítése.

A GVOP keretébe tartozik az integrált szennyezés-megelőzésről és csökkentésről (IPPC) szóló 96/61/EK Tanácsi irányelv végrehajtása és az elérhető legjobb technikák (BAT) bevezetése, a fogyasztóvédelemhez és tájékoztatáshoz nélkülözhetetlen környezetbarát termék minősítési rendszer fejlesztése, és a vállalkozásoknál a szabványok és minősítések bevezetése.

A Strukturális Alapok támogatásában kötelező figyelembe venni az EU két horizontális alapelvét, a fenntartható fejlődés elvét és a nemek közötti esélyegyenlőség elvét. Ezért a SA által finanszírozott NFT OP-kben a projekteket előzetesen értékelik fenntarthatósági szempontok szerint, a környezetileg előnyös(ebb) projektek nagyobb súlyozást kapnak (az utóértékelés során pedig ellenőrzik a fenntarthatósági szempontoknak való megfelelést). A pályázók segítséget kell kapjanak a fenntartható fejlődés szempontjairól az NKP-II.-n belül is.

A REGOP-on belül fejlődhetnek a partnerség programok, és a helyi politikák, közöttük a helyi és régiós környezeti nevelési, környezettudatossági, fenntarthatósági koncepciók és programok.

A Környezettudatosság növelése akcióprogram átfogó céljai:

- a társadalom környezettel és fenntartható fejlődéssel kapcsolatos ismereteinek bővítése,
- az információhoz jutás javítása,
- a környezettudatos döntések és a fenntarthatóbb életmód ösztönzése,

- a környezetpolitikai döntésekben a felelős társadalmi részvétel erősítése.

A környezettudatosság fejlesztésének igen fontos területei a nevelés, az oktatás-képzés, a művelődés, a szakmai és tömegtájékoztatás. A közoktatási, szakoktatási és felsőoktatási területen fenn kell tartani a bevált tevékenységeket. Kiemelt feladat a Nemzeti Környezeti Nevelési Program kidolgozása, és az Erdei Iskola Program működtetése. A tájékoztatáshoz nélkülözhetetlenek a naprakész adatbázisok (beleértve a környezeti adatgazdálkodási rendszert), a közönségszolgálat, valamint a médiatámogatás.

A TAP célkitűzései és a célkitűzések megvalósításának kiindulási alapja

Specifikus cél 1.1. A környezettudatosság közvetítése az oktatásban

A közoktatás minden szintjén fejleszteni kell a környezeti nevelést. A környezettudatosságot erősítő programokat a szakképzésben résztvevők körére is ki kell terjeszteni (modulfejlesztés). A felsőoktatás minden (szak)területén erősíteni kell a környezeti ismeretek oktatását, mint az általános műveltség nélkülözhetetlen komponensét. A pedagógusok képesítési követelményeibe be kell építeni a környezeti neveléssel kapcsolatos tantervi tartalmi elemeket. Az iskolákat segíteni kell abban, hogy ki tudják dolgozni környezeti és egészségnevelési programjukat (új követelmény a közoktatásban).

Specifikus cél: 1.2. A társadalom környezeti értékrendjének javítása

A felelős társadalmi részvétel erősítése érdekében a környezeti és fogyasztóvédelmi tanácsadó és információs szolgálatokat tovább kell bővíteni. A szabadidő környezetbarát eltöltésének lehetőségeit érdemes támogatni, részben az ennek révén csökkenő környezetterhelés miatt, részben a rekreációs tevékenységek szemléletformáló ereje miatt. A különleges figyelmet érdemlő társadalmi csoportok (pl. hátrányos helyzetűek, fiatalok) támogatásában ki kell alakítani a környezettudatosság közvetítésének lehetőségeit.

Specifikus cél 1.3. Környezetvédelmi vezetési rendszerek és környezetbarát termékek elterjesztése

A környezettudatos intézményműködtetést (munkahely, iskola, közművelődés, közhivatal stb.) bátorítani, és a gyakorlati megvalósítást támogatni kell, mert a példamutató vezetés és működtetés erős szemléletformáló tényező. Ösztönözni kell a környezetbarát termékek és szolgáltatások megismertetését, elterjesztését. A közbeszerzések környezetkímélőbbé tételét jogszabály-módosítással, tájékoztató kézikönyvek közreadásával is elő kell segíteni.

Specifikus cél 1.4. A társadalmi részvétel erősítése a környezettel és a természettel kapcsolatos döntéshozatali folyamatokban (partnerség a környezetért)

Kiemelt feladat az együttműködésen alapuló közösségi részvételi formák, és a gazdálkodók, a civilek és a közigazgatás közötti partnerség erősítése, mert a környezeti előnyök és hátrányok leggyakrabban eltérő társadalmi szinteken jelennek meg, és mert a környezeti erőforrások jó része oszthatatlan. Átfogó program keretében kell támogatni a környezeti szempontok médiában való megfelelő bemutatását és érvényesítését is.

Specifikus cél 1.5. Környezettudatossággal kapcsolatos K+F, országos és nemzetközi együttműködés erősítése

A kutatás-fejlesztés a környezeti oktatás, nevelés, ismeretterjesztés, szemléletformálás hatékony módszereinek kidolgozásával, valamint a környezettudatosság alakulásának mérésével járul hozzá az Akcióprogram eredményes végrehajtásához. A regionális, országos és nemzetközi környezeti nevelési fejlesztési és együttműködési feladatok a horizontális feladatok másik csoportját jelentik.

Specifikus cél 1.6. Környezetiadat-gazdálkodás, információs rendszerek fejlesztése és nemzetközi együttműködés

A tájékozódást segíti az országos (környezeti információs központ) és a regionális környezeti adattárházak (területi szervek központjai) kialakítása a rendelkezésre álló informatikai lehetőségek kiaknázásával (horizontális feladat). A környezetiadat-gazdálkodás alapját képezi a nemzetközi adatszolgáltatási és jelentéstételi kötelezettségek színvonalas teljesítésének, valamint az Aarhusi Egyezményben foglaltak megvalósításához. A környezetiadat-gazdálkodás biztosítja az ágazati, regionális és települési szintű tervezéshez és hatósági munkához szükséges információs háttérrel is. A megbízható és elérhető környezeti adat a lakossági szemléletformálás legfontosabb alapja is.

A Környezettudatosság növelése akcióprogram operatív céljai

1.1. A környezet- és természetvédelmi ismeretek, környezettudatosság közvetítése az oktatásban, a fenntarthatóság pedagógiájának általános elterjesztése

- a) *A környezeti nevelési feladatok ellátásának elősegítése a közoktatás minden szintjén és valamennyi műveltségterületen*
- b) *A szakképzésben résztvevők környezettudatosságának fejlesztése*
- c) *A felsőoktatásban a környezet- és természetvédelmi, valamint fenntarthatósági ismeretek közvetítése és a környezettudatos készségek fejlesztése*
- d) *A felnőttoktatásban résztvevők környezeti műveltségének fejlesztése*

1.2. A társadalom környezeti értékrendjének javítása

- a) *A fenntartható egyéni, valamint családi életmód- és háztartásvezetési szokások elterjedésének támogatása*
- b) *A szabadidős tevékenységekben a környezettudatosság erősítése, a környezet- és természetbarát szabadidős tevékenységek elterjesztése*
- c) *A fenntarthatósági ismeretek és készségek elterjesztése a különleges figyelmet igénylő társadalmi csoportokban (többek között hátrányos helyzetű rétegek támogatására irányuló állami és civil programok, valamint a családgon-
dozói és falugondnoki hálózat révén)*

1.3. Környezetvédelmi vezetési rendszerek és környezetbarát termékek elterjesztése

- a) *A munkahelyek, az oktatási és a közművelődési intézmények működésének környezettudatos fejlesztése, a látogatók tájékoztatása*
- b) *Környezeti minősítési és címkézési rendszerek fejlesztése, a címkék ismertségének javítása és alkalmazási körének bővítése*
- c) *A megelőzést elősegítő tisztább termelési módszerek és a környezetvédelmi vezetési rendszerek elterjesztése*

1.4. A társadalmi részvétel erősítése a környezettel és a természettel kapcsolatos döntéshozatali folyamatokban (partnerség a környezetért)

- a) *A társadalmi részvétel erősítése és támogatása a közös környezeti értékek felismerése és megőrzése, valamint a környezeti problémák megoldása terén*
- b) *A közös környezeti célok megvalósításában való együttműködés erősítése az állami szereplők, a gazdálkodók és a civil szervezetek között (környezeti nevelési és oktatóközponti hálózat fejlesztése és fenntartása, szektorközi együttműködés, fogyasztóvédelem)*
- c) *A környezetvédelmi tömegkommunikáció fejlesztése, a közszolgálati média szerepvállalásának formálása*

1.5. A környezettudatossággal kapcsolatos K+F és nemzetközi együttműködés erősítése

- a) *K+F és monitorozási feladatok bővítése a környezettudatosságra és fenntarthatóságra nevelés terén*
- b) *Országos és regionális környezeti nevelési feladatok ellátása*
- c) *Nemzetközi együttműködés a környezeti nevelésért*

1.6. Környezetiadat-gazdálkodás, információs rendszerek fejlesztése és a nemzetközi együttműködés erősítése

- a) *A környezetiadat-gazdálkodás szervezeti és működési formáinak kialakítása*
- b) *Az információs rendszerek fejlesztése, egységes környezeti információrendszer országos hálózatának létrehozása*

Az oktatási rendszer környezeti nevelésének fejlesztésén belül (1.1. specifikus cél) a legnagyobb hatású intézkedés az Erdei Iskola Program. Céljai a terepi környezeti nevelés feltételrendszerének fejlesztésével elősegíteni a fenntartható fejlődés megvalósításához szükséges értékrend, gondolkodásmód, életvitel, viselkedés kialakítását; a terepi programok segítségével azon szociális kompetenciák fejlesztése, amelyek elősegítik a környezeti problémák megoldását ill. elkerülését; és 2008-

ra megteremteni annak feltételét, hogy a nyolc év folyamán legalább egyszer minden általános iskolás gyermeknek lehetősége legyen bentlakásos erdei iskolába eljutni.

A szakképzésben legfontosabb feladat a környezetvédelmi, a természetvédelmi és a vízügyi szakképesítések programjainak működtetése, illetve az új követelményeknek megfelelő környezeti alapismereti és szakismereti modulok fejlesztése. A környezet- és természetvédelmi felsőoktatás és PhD képzés tehetséggondozási intézkedései remélhetően továbbra is inspirálják a hallgatókat és az oktatókat is a környezetvédelem és a környezeti nevelés folyamatos fejlesztésére és megújítására.

A társadalom környezeti értékrendjének javítását (az 1.2. specifikus célt) szolgálják a környezetvédelmi és természetvédelmi közönségszolgálatok, az egyre többek által ismert ökoturizmus célpontok és a szabadidő mozgás-gazdag és egyben szabadtéri eltöltésének támogatási programjai. A hátrányos helyzetű rétegek állami és civil szervezeteinek támogatási programjai között megjelentek a környezeti nevelési, életvezetési területeik fejlesztése.

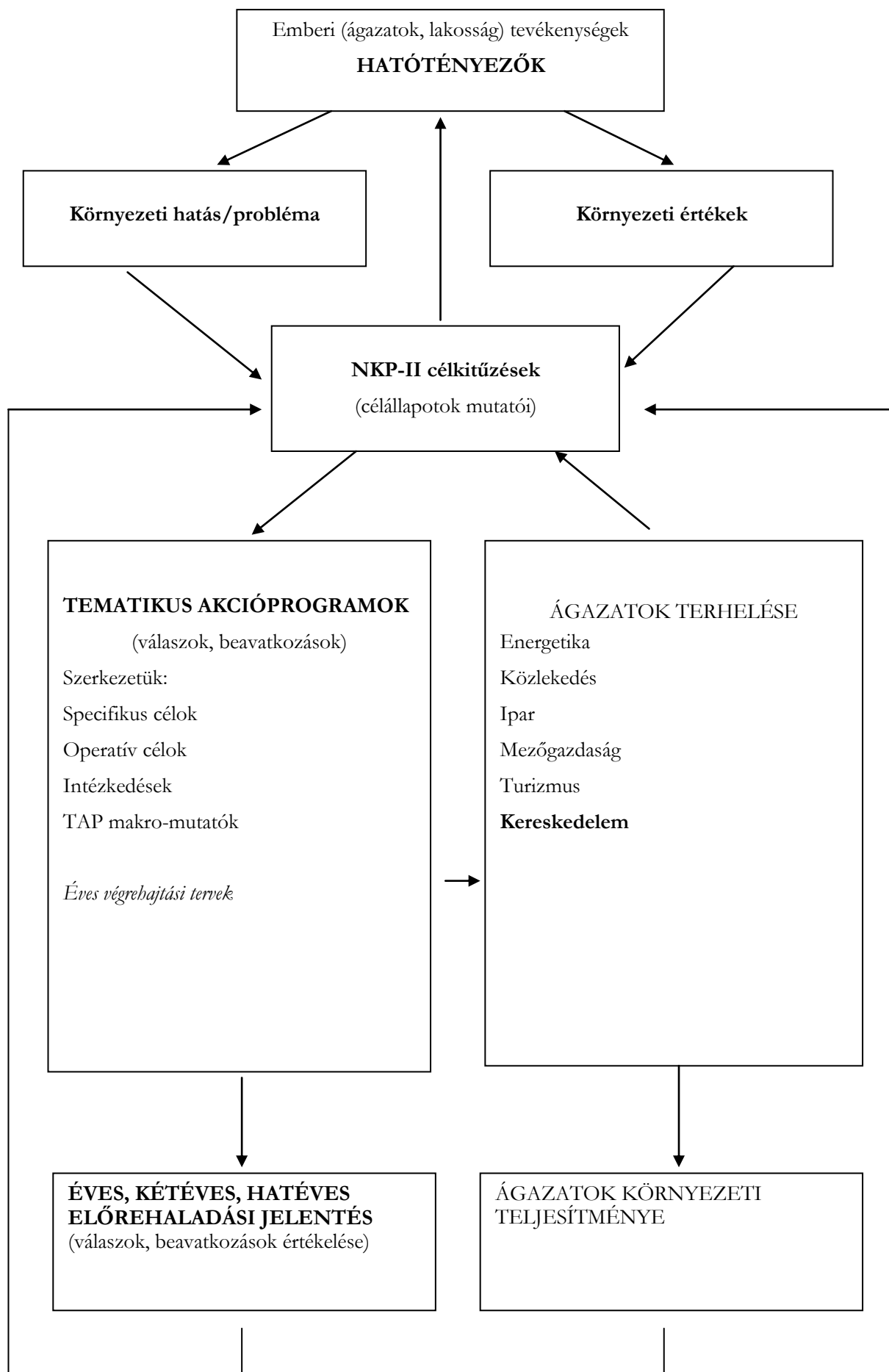
A környezetvédelmi vezetési rendszerek és környezetbarát termékek elterjesztése specifikus célt (1.3.) koncepció és jogalkotási, valamint intézményfejlesztési intézkedések segítik. Kiemelkedő hatású lehet ezek között a környezetbarát iskola program, a környezettudatos irányítás eszméjének terjedése, illetve az integrált szennyezés-megelőzésről és csökkentésről (IPPC) szóló EK Tanácsi irányelv végrehajtása és az elérhető legjobb technikák (BAT) bevezetésének feladata.

A társadalmi részvétel és együttműködés erősítése a környezettel és a természettel kapcsolatos döntéshozatali folyamatokban (1.4. specifikus cél) az érdekegyeztetéseket, valamint a tömegtájékoztatási eszközök felhasználását támogatja a környezeti érdekek artikulációjának fejlesztése, képviselőinek támogatása céljából.

A horizontális intézkedések között a kutatási-fejlesztési, és az országos és nemzetközi együttműködési feladatok intézkedései szerepelnek. Kiemelkedő hatású lehet a Nemzeti Környezetvédelmi Program (2003-2008) végrehajtására a Nemzeti Környezeti Nevelési Program fejlesztése, és a regionális és országos környezeti nevelési munka összehangolása.

A környezeti adatgazdálkodáshoz (1.6. specifikus célhoz) kapcsolódó intézkedések a környezeti tájékozódáshoz nélkülözhetetlen adatok megbízható és biztonságos gyűjtését szolgálja.

Az NKP-II tervezési és ellenőrzési rendszerének vázlata

3. A megvalósítás eszközei és intézményrendszere

3.1 A Program tervezésének és végrehajtásának felelősei és közreműködői

Az NKP-II az ország minden lakóját szolgáló program. A környezetpolitika megvalósítása a végrehajtásban érdekelt és abban közreműködő valamennyi szereplő összehangolt cselekvését igényli. Az NKP-II megvalósulásához elengedhetetlenül fontos az érdekeltek aktív közreműködése mind a tervezés folyamatában, mind a végrehajtás fázisában. Ez országos, regionális és helyi szinten is konstruktív párbeszédet, a javaslatok érdemi mérlegelését, figyelembevételét és érvényesítését teszi szükségessé. Ehhez meghatározott egyeztetési mechanizmusok kiépítésére és működtetésére van szükség.

A **közigazgatás** feladata, hogy a kitűzött középtávú környezetpolitikát végrehajtsa a társadalom környezetvédelmi igényeinek és érdekeinek megfelelő módon. A jelen dokumentumban lefektetett környezetpolitikát össze kell hangolni a gazdasági és területfejlesztési elképzelésekkel. A szubszidiaritás elvének megfelelően az önkormányzatok szerepét is erősíteni kell az NKP-II megvalósításában. Az önkormányzatoknak – környezetvédelmi feladataik ellátásán túlmenően – a regionális környezetvédelmi programok kidolgozásába és végrehajtásába is be kell kapcsolódnuk.

A környezetvédelmi problémák felszámolásához a **gazdasági élet szereplőivel** partneri viszonyt kell kialakítani. Támogatni szükséges a környezettudatos vállalati magatartás elterjedését, amely a vállalatok piaci pozícióinak javítását (versenyképesség javítása a takarékos erőforrás-használat stb. által) éppúgy szolgálja, mint a környezeti érdekeket.

A **tudományos élet szereplőinek** és az általuk képviselt kutatóhelyeknek, oktatási intézményeknek az NKP-II megvalósítása során a stratégiai feladatokban és a környezetvédelmi kutatásokban is kiemelt szerepet kell juttatni. Ezen intézményeknek a tisztább termelés, a fenntartható fogyasztási szokások elterjesztése, és a tágabban vett szemléletformálás területén is szerepet kell vállalniuk.

A környezetvédelmi kérdésekben érintett **nem-kormányzati szervezetek, szakmai szövetségek és érdekképviseleti szervezetek** aktív bevonása kiemelt fontosságú a környezeti információkhoz jutás elősegítésében, a PR tevékenységben, a társadalmi kapcsolatok erősítésében, valamint a szaktanácsadásban. A fenti szervezetek kiváló fórumai a partnerközvetítésnek, elősegíthetik a tisztább technológiák elterjedését és a környezeti innovációt. Ezen szervezeteket és szakértőiket a kormányzati környezeti tervezésbe, a jogszabályok előkészítési és érvényesítési folyamatába is be kell vonni.

A környezetvédelem jogokat és kötelezettségeket egyaránt ró a **társadalomra**. Minden állampolgárnak joga van az egészséges környezethez. Az állampolgárok fogyasztóként ugyanakkor hozzájárulnak a környezeti problémák kialakulásához. A közösségi részvétel növekvő jelentőségét a környezetvédelmi feladatokban és a döntések meghozatalában a lokálpatriotizmus erősödése is igazolja. A közösségi részvétel helyi, regionális és országos szintű környezeti-igazgatási civil fórumait ezért meg kell teremteni az NKP-II végrehajtása keretében.

Az Akcióprogram lehetséges finanszírozási forrásai a környezetvédelmi, az oktatással kapcsolatos, a turisztikai célelőirányzatok, az EU 6. Kutatási, Fejlesztési és Demonstrációs Keretprogramja, a háztartások és a gazdálkodók.

3.2 A megvalósítás lehetséges eszközei

A megelőzés elvét alapul véve a környezet- és természetvédelem leghatékonyabb eszköze a termelési és fogyasztási, szolgáltatási célú környezethasználati rendszerek környezethez alkalmazkodó, környezetbarát átalakítása. A kitűzött környezeti célok általában többféle – alkalmazhatóságában és költséghatékonyságában eltérő – beavatkozással, intézkedéssel érhetők el. Ezek közül a környezeti, társadalmi-szociális és a gazdasági értelemben bizonyíthatóan leghatékonyabb eszközöket kell kiválasztani. Egy-egy cél eléréséhez olyan eszköztárat kell kialakítani, amely a szemléletformálásra, a környezettudatosság növelésére, a tervezésre, a jogi szabályozás harmonizálására és hatékony végrehajtására, az önkéntes környezetvédelmi közreműködés jogi, gazdasági és egyéb módon történő ösztönzésére, valamint a megvalósítás nyomon követésére és ellenőrzésére is kiterjed. További fontos szempont, hogy az összetett eszközrendszer elemei jól átláthatók, egysze-

rően alkalmazhatók és összehangoltak legyenek. A környezeti célok elérését szolgáló főbb eszközcsoporthoz a következők.

Környezeti szempontok integrációja a döntéshozásba és a szakmapolitikákba

A környezeti problémák megelőzéséhez, a megosztott felelősség és a szubszidiaritás elvének érvényesítéséhez elengedhetetlen feltétel a környezeti szempontok horizontális és vertikális integrációja. Az integráció javításával összefüggő főbb feladatok a következők:

- A környezeti integrációra vonatkozó előírások jogszabályi megfogalmazása és végrehajtása.
- A Stratégiai Környezeti Vizsgálat (SKV) bevezetése és alkalmazása a stratégiai döntések (tervek és programok) esetében.
- A központi költségvetés környezeti szempontú felülvizsgálata, a környezeti szempontok jobb érvényesítése.
- A Nemzeti Fenntartható Fejlődés Stratégia megalkotása.
- A fenntarthatóság szempontjainak érvényesítése a területfelhasználásban, valamint a természeti erőforrások hasznosításában a terület- és településfejlesztési és -rendezési tervek, valamint az ágazati és egyéb tervek készítése során (pl. az ökológiai tájgazdálkodás vagy turizmus elveire épülő térségi mintaprogramok megvalósítása).

Közvetlen környezetvédelmi fejlesztések

A közvetlen környezetvédelmi fejlesztések és beruházások célja a környezeti terhelések, kibocsátások megelőzése, csökkentése. Magukban foglalják az új, valamint a bővítő, rekonstrukciós beruházásokat és a műszaki beavatkozásokat (pl. kármentesítések, környezetvédelmi infrastrukturális fejlesztések). A kiemelt jelentőségű és állami felelősségű területeken (pl. környezetbiztonság, környezetegészségügy, környezeti tudatosság növelése, természetvédelem egyes területei) a közvetlen környezetvédelmi fejlesztések megvalósításában az állami tehervállalás meghatározó szerepet kell, hogy kapjon.

Közvetett környezetvédelmi célú fejlesztések

Ide tartoznak azok az alapvetően gazdasági és infrastruktúra fejlesztési beruházások (termelési technológiák korszerűsítése, termelési költségek csökkentése, tömegközlekedés, energiahatékonyság fejlesztése stb.), amelyek megvalósítása egyben hozzájárul az erőforrások igénybevételének, a környezet terhelésének, a képződő hulladék mennyiségének, veszélyességének és a káros hatásoknak a csökkentéséhez. Ezek a beavatkozások elősegítik a gazdasági partnerek hatékonyságának és piaci/társadalmi megítélésének javítását. Ezt a folyamatot a környezeti szempontok horizontális integrációjával, a partnerekkel folytatott konstruktív együttműködés javításával is erősíteni kell.

Jogi és hatósági eszközök

A környezetvédelmi jogalkotás az elmúlt néhány évben elsősorban az alapvető szabályokat rögzítő, főleg törvényi szintű szabályozás korszerűsítésére, az EU követelményekkel megegyező, vagy azokhoz közelítő előírások magyar jogrendbe illesztésére koncentrált. Ez a folyamat az NKP-II tervezési és végrehajtási szakaszában folytatódik. Főbb feladatai:

- Az EU megújuló szabályozásának nyomon követése és elemzése, a hazai környezeti érdekek időben történő beépítése.
- Az EU jogharmonizáció folyamatos biztosítása, a szükséges jogszabályok megalkotása.
- A programok céljainak eléréséhez szükséges egyéb jogszabályok megalkotása.
- A hatályos joganyag horizontális felülvizsgálata, az EU jogharmonizáció és a nemzetközi szerződések végrehajtása során létrejött új joganyag és a meglévő joganyag szerves illeszkedésének biztosítása.
- A nemzetközi egyezményeknek való megfelelés a joganyagban.

- Szerepvállalás a nemzetközi környezetvédelmi jog továbbfejlesztésében.

Fentiek mellett kiemelt feladat a hazai jogérvényesítés és a hatósági tevékenységek erősítése. Így többek között:

- Kapcsolódás az EU IMPEL-hez a jogszabályok végrehajtásának „legjobb gyakorlata” megvalósítása érdekében.
- Jogszabály-monitoring, a végrehajtás helyzetének eredményjelzése.
- A megfelelő szankciórendszerek (beleértve a bírságrendszereket is) kialakítása.
- A „megnevezni, megdicsérni, elmarasztalni” minősítés bevezetése.
- A hatóság munkahelyi és regionális feltételeinek javítása, a joggyakorlat egységességének biztosítása, a hatósági munkában résztvevők rendszeres továbbképzése, a kapacitások bővítése.

Közgazdasági eszközök

Az NKP-II céljainak elérése érdekében ki kell alakítani a környezet- és természetvédelmet támogató, a környezetterhelés számottevő csökkentését elősegítő gazdasági szabályozás (árszabályozás, adótörvények, támogatási rendszerek, egyéb eszközök) komplex rendszerét. A gazdasági szabályozásból ki kell iktatni az erőforrások értékét csökkentő, a természeti és az épített környezetet romboló, a felhasználókat hibásan orientáló elemeket és mértékeket.

A közgazdasági eszközök alapvető funkciója, hogy a használóval érzékeltessék a környezet igénybeviteléből, terheléséből eredő társadalmi költségeket, és érvényesüljön a „szennyező fizet” elv. A közfeladatokra összegyűjtött forrásokból (adókból) ugyanakkor csak olyan tevékenységeket célszerű támogatni, amelyeknek kedvezőek a környezeti és a társadalmi hatásai. Ennek egyik fontos lépéseként többek között el kell készíteni a környezetszennyező tevékenységek állami támogatásának mértékét tartalmazó felmérést, amelyet a szennyezés csökkentésének érdekében társadalmi vitára kell bocsátani.

A gazdálkodás termelési teljesítményének szabályozását a piacra kell bízni (azok nem közpénzekből fedezendő teljesítmények), ám a gazdálkodási rendszerek kedvező ökoszociális teljesítményeit a társadalomnak közpénzekből is előnyös támogatnia. A közgazdasági eszközök alkalmazása a hagyományos jogi eszközökkel együtt lehet eredményes.

Egyes eszközök (pl. termékdíjak, környezetterhelési díjak, igénybeviteli járulékok, adókedvezmények, támogatások) a gazdálkodók bizonyos körére normatív rendelkezések bevezetését igénylik, amelyhez kötelező jogi szabályozási háttér szükséges. Mások (pl. betétdíj, környezeti felelősségbiztosítás) bevezetését a gazdálkodó szervezetek, vagy ezek csoportjai normatív állami, vagy önkormányzati szabályozás nélkül is elhatározhatják.

A legnagyobb problémát okozó termékkörök hulladékgazdálkodási problémáira alkalmazandó fontos módszer a gyártói felelősségen alapuló önfinanszírozó rendszer elterjesztése.

A közvetett gazdasági szabályozóeszközök közé tartoznak az önkéntes megállapodások. Ezek egyik lehetséges – a környezethasználó és a hatóság partneri kapcsolatát feltételező – formája az, hogy a gazdálkodó cég kötelezettséget vállal bizonyos környezetvédelmi követelmények teljesítésére, az általa meghatározott ütemezés szerint, s ezt a vállalását a hatóság jóváhagyja. Az önkéntes megállapodások elterjesztésének feltétele a vonatkozó jogi szabályozás kidolgozása és az intézményi feltételek javítása.

A környezetet terhelő különböző tevékenységek ún. külső költségeinek becslése, számbavétele a szabályozó eszközök módosításának és új eszközök bevezetésének, a támogatási rendszerek kialakításának egyik meghatározó alapja. Az NKP-II végrehajtásának időszakában egyre inkább alapozni kell a külső költségek belsővé tételére, a „szennyező fizet” elv minél hatékonyabb érvényesítésére. A közszolgáltatási díjak megállapításakor (pl. víz- és csatornadíjak, hulladékkezelési díjak) fokozatosan a teljes költségmegtérülés elvét kell alkalmazni.

A közgazdasági eszközökön belül fontos szerepet töltenek be az állami támogatási rendszerek. A környezetvédelem támogatási rendszerének korszerűsítése során általános feladat:

- Az adott programhoz, adott célhoz tartozó támogatási rendszerek összehangolása, egységes elvek, kiszámítható szabályok szerinti működtetése;
- A fejlesztések és beavatkozások magas színvonalú előkészítése;
- A hatékony és gazdaságos fejlesztések támogatási garanciáinak megteremtése és érvényesítése;
- Az NKP-II-ben szereplő új, illetve eddig nem támogatott célok elérésére szolgáló programok, intézkedések támogatási rendszerének kialakítása;
- A KAC támogatási politikájának reformja;
- A visszatérítendő, kedvezményes kamatozású támogatások arányának növelése;
- A kedvezményes hitelek szerepének növelése, a bankok bevonása a finanszírozásba.

A nem környezeti célú állami támogatások rendszerének felülvizsgálata mind környezetvédelmi, mind gazdasági és társadalmi szempontból szükséges. Azonosítani és számszerűsíteni kell a támogatásokat, majd meg kell vizsgálni azok hatásait a gazdaságra, a környezetre és a társadalomra. El kell érni, hogy az egyes támogatási rendszerek céljaikat környezetkímélő módon valósítsák meg.

Innováció és kutatás-fejlesztés

A környezetpolitika megvalósításának kiemelten fontos eszköze a tudásbázis fejlesztése, a korszerű technológiák fejlesztése és elterjesztése. A környezeti K+F tevékenységek jövőbeni bővítésére és koordinációjának elősegítésére stratégia készül, megvalósításának főbb keretei az alábbiak:

Nemzeti Kutatási és Fejlesztési Programok pályázati rendszere:

- *környezetvédelmi alprogram*: az OM szervezésében, kutatási és műszaki fejlesztési feladatokra, a tudományos és a vállalkozói szférát összefogó konzorciumok működésén alapuló nagy, átfogó projektekre.
- *ökológiai alprogram*: az OM szervezésében, alap- és alkalmazott kutatási feladatokra, konzorciumok működésén alapuló nagy, átfogó projektekre.

Országos Környezettudományi és Természetvédelmi Kutatási Pályázati Rendszer: a KvVM szervezésében, alkalmazott kutatási feladatokra.

Környezetvédelmi Műszaki Fejlesztési Pályázat: az OM-KvVM közös szervezésében, közepes nagyságrendű, rövid távon hasznosuló innovációk támogatására.

Tárcaközi K+F Programok indítása: az ágazatközi, komplex feladatok megoldását célzó, az érintett szervezetek által közösen meghirdetett és finanszírozott pályázatok, ill. átfogó projektek.

Alapkutatási programok: MTA, OTKA

Az egy főre jutó hazai környezet- és természetvédelmi K+F ráfordítás jelenleg mintegy 1000 Ft/fő évente. A Kormány Tudomány és Technológiapolitikai Cselekvési Programja alapján a K+F források középtávon meghaladják a GDP 1,5%-át. Ezzel arányosan középtávon a környezetvédelmi K+F források megduplázódásával számolhatunk, évente mintegy 18,0 milliárd forinttal. Ennek alapján az állami szférában a finanszírozás bázisait jelentő pályázati rendszerek környezetvédelmi forrásainak arányos bővítése a feladat.

Az önkormányzatok és intézményeik környezetvédelmi teljesítményének javítása

Az önkormányzatoknak megkülönböztetett szerepe van az országos, regionális és helyi környezet- és természetvédelmi, valamint vízügyi feladatok megvalósításában. Az önkormányzatok törvényben szabályozott feladatain túlmenően a következő főbb témaköröket kell előtérbe helyezni:

- Az önkormányzatok környezetvédelmi információgazdálkodásának segítése a környezetvédelem regionális intézményrendszerén keresztül.

- Önkormányzatok társadalmi kapcsolatainak fejlesztésére irányuló programok támogatása.
- Önkormányzatok és intézményeik környezeti auditjainak és intézkedéseinek támogatása.
- Helyi fenntartható fejlődési programok kidolgozásának támogatása.
- A környezetvédelmi finanszírozás feltételeinek átfogó vizsgálata és a források biztosítása.

Termékek, szolgáltatások és vállalatok környezeti minősítése

A környezeti teljesítményre vonatkozó információk hiánya nem csak a környezettudatos fogyasztók számára jelent problémát, de a gazdasági szabályozók bevezetésének környezeti megalapozottságát is gyengíti. Ezt az információhiányt hivatott pótolni a környezeti szempontú termékminősítés, a felhasználók, vásárlók tájékoztatását szolgáló eszközök (pl. környezetbarát termék védjegy, ökocímke) alkalmazása, a termék környezeti paramétereit (energiafelhasználás, zajkibocsátás, újrahasznosítható, -használható anyaghányad stb.) is feltüntető vásárlói ismertető. Egyre nagyobb hangsúlyt kap a termékek életciklus elemzése és ennek közzététele.

A környezettudatos irányítási rendszert önkéntesen bevezető vállalatok nem csak azt vállalják, hogy programokat készítenek, intézkedéseket hoznak saját környezeti teljesítményük javítására, de azt is, hogy mindezekről a nyilvánosságot jelentések formájában tájékoztatják.

Környezeti információk

Az NKP-II tervezése és megvalósítása döntéselőkészítő tevékenységek és döntések sorozata. Dönteni csak megfelelő információk birtokában lehet. A környezetiadat-gazdálkodás magában foglalja a hazai statisztikai, közigazgatási és egyéb adatrendszereket, továbbá alapját képezi a nemzetközi adatszolgáltatási és jelentéstételi kötelezettségek színvonalas teljesítésének. A környezetiadat-gazdálkodás biztosítja az ágazati, regionális és települési szintű tervezéshez és hatósági munkához szükséges információs háttérrel is. Az ágazati politikák környezeti szempontú értékelése folyamatában nagy jelentőségű, hogy megkezdődött a környezeti és gazdasági adatok integrálása.

Az NKP-II időszakában kiemelt figyelmet kell majd fordítani a környezeti terhelések alakulásának vizsgálatán túl a környezetállapot-változás komplex mutatóinak a kifejlesztésére és nyomon követésére. Az egyes környezeti terhelések csökkenése ugyanis még nem vezet a környezet egésze állapotának azonos mértékű javulásához. A biológiai sokféleség csökkenése, a természetes élőhelyek és vizek nem megfelelő ökológiai állapota azt mutatják, hogy további átfogó és célzott intézkedésekre van szükség ahhoz, hogy a környezet egészének állapota és minősége is megfelelő módon alakuljon.

A környezeti és a kapcsolódó gazdasági és társadalmi folyamatok mennyiségi és minőségi elemzésére alkalmas mutatórendszer igény szerinti megújítása és kialakítása – a program megvalósulásának nyomon követése mellett – a döntéshozók és az érdeklődők tájékoztatását szolgálja. A tájékozódást segíti az országos (környezeti információs központ) és a regionális környezeti adattárházak (területi szervek központjai) kialakítása a rendelkezésre álló informatikai lehetőségek kiaknázásával. Az NKP-II során megvalósítandó főbb feladatok:

- Egységes környezeti információrendszer országos hálózatának létrehozása (ideértve a kapcsolódó meta-adatbázisokat).
- A környezeti monitoring-rendszer elégséges szintjének biztosítása, az immissziós mérőhálózat fejlesztése.
- Integrált környezetértékelési rendszer kidolgozása.
- Nemzeti Biodiverzitás-monitorozó Rendszer működtetése.

- A Víz Keretirányelv végrehajtását támogató térinformatikai rendszer kialakítása.
- Ágazatközi együttműködés kialakítása országos környezeti térinformatikai rendszer létrehozására.
- Az egyes ágazatok környezetterhelésének, és ezek tendenciáinak meghatározása. A statisztikai adatszolgáltatás szerkezetének fejlesztése, a fenntarthatóság mutatóinak nyomon követése.

Társadalmi részvétel és a környezeti információkhoz jutás

A környezeti döntések előkészítésében és a döntések végrehajtásában való társadalmi részvételt az EU elvárásai, az aarhusi egyezmény kötelezettségei, a hazai jogszabályok támogatják, de a társadalmi partnerek egyre növekvő mértékben igénylik is.

Az átfogó, aktuális adatokkal feltöltött, működőképes információs rendszer egyaránt háttérül szolgál a döntés-előkészítési, tervezési, szabályozási tevékenység eredményes elvégzéséhez, szükséges a nemzetközi adatszolgáltatási kötelezettségek ellátásához és az állampolgárok, társadalmi szervezetek, csoportok, a tudományos és üzleti élet képviselői rendszeres és eseti tájékoztatásához. A társadalmi részvétel ösztönzését szolgáló intézkedések:

- A környezeti információkhoz jutás javítása.
- A civil szervezetek és a lakosság bevonása az őket érintő döntések előkészítésébe.
- Praktikus eszköztárak összeállítása (a háztartások környezeti teljesítményének viszonyításához és ajánlások javító intézkedésekre).
- Civil szervezetek bevonása környezet- és természetvédelmi feladatok végrehajtásába, közreműködésük pénzügyi támogatása.
- A részvételre képesítés eszközzrendszerének kialakítása (tájékoztatás, képzés)

Környezeti nevelés, oktatás és szemléletformálás

Ezen a területen az oktatási intézmények mellett a kulturális (pl. a műemléki, művészeti, közművelődési és közgyűjteményi) intézmények és szervezetek, a családok és társadalmi csoportok szerepe fontos. Valamennyi korosztályra jelentős hatással van a tömegkommunikáció és a reklámtevékenység. Támogatni kell a környezettudatos életvitelt, a fenntartható fejlődés eszméjét, a társadalom-gazdaság-környezet összefüggésrendszerét és gyakorlatát bemutató közlemények, reklámok, műsorok előállítását és terjesztését. A szemléletformálás alapfeltétele, hogy az állampolgárok, döntéshozók és a gazdasági szféra szereplői tájékozottak legyenek a környezet állapotáról és a környezetvédelem szükségességéről, ezen túlmenően ismerjék az általuk is használt termékek környezeti, kémiai és biológiai kockázatait, hulladékkezelési következményeit, illetve az e kockázatok és következmények mérséklésének és kezelésének lehetőségeit.

A 46 megfogalmazott feladat többsége, és a tervezett költségek legnagyobb része is vissza nem térítendő támogatás – lévén a környezettudatosság fejlesztése jórészt állami feladatokon keresztül (pl. közoktatás, gyerekek szabadidejének eltöltése, környezeti adatokhoz hozzáférés biztosítása) valósul meg. A koncepció és jogalkotási feladatok elsősorban az Unió csatlakozásának megfelelőek. Intézményfejlesztés és működés típusú kifizetés a KvVM hagyományos oktatási-nevelési belső feladatainak ellátása. A TAP-ért felelős tárcákon (OM, KvVM) kívüli feladatok között jellemző a „környezeti oktatás, tudatformálás” eszköz megadása.

3.3 A megvalósítás és ellenőrzés intézményrendszere

A következő tárcák érintettek a Környezettudatosság növelése akcióprogram végrehajtásában: KvVM, OM; BM, ESzCsM, FVM, GKM, GyISM, HM, IHM, MEH, NKÖM. A HEFOP intéz-

ményrendszerének kialakulásával várhatóan az FMM is érintetté válik, legkorábban 2004-től. A lakosság és a gazdálkodók nehezen becsülhető mértékben, de alapvetően fontos közreműködői és finanszírozói a Környezettudatosság növelése akcióprogramnak. Az akcióprogram közvetlenül csak minimális értékben használ külföldi vagy nemzetközi forrásokat.

A végrehajtás szervezése

A korszerű környezetpolitika előrelátó, célorientált és integrált megközelítést, a különböző területi szintek és az ágazatok között egyeztetett tervezést, programkészítést és megvalósítást igényel. E szerteágazó feladat megoldásához nélkülözhetetlen a tervezés és végrehajtás intézményi háttérének kialakítása a megfelelő intézmények és monitoring rendszerek felállításával, illetve létrehozásával. A környezetpolitika megvalósíthatósága és a környezeti értékek megőrzése függ más fejlesztési törekvésekben meghatározott elképzelésektől is, ezért a környezetpolitika meghatározott céljait össze kell hangolni és be kell építeni e tervezési dokumentumokba és azok megvalósítási mechanizmusába.

A végrehajtás intézményrendszere

A programozás, azaz a végrehajtás szervezésének alapvető feladata a középtávú elképzelések gyakorlati megvalósításának menedzselése, a középtávú elképzelések (célok és programok) éves feladatainak meghatározása, azaz az ütemezés. Meg kell határozni az adott évre vonatkozó konkrét beavatkozásokat, az azok finanszírozásáért felelős intézményt, valamint a finanszírozás forrását.

A természetvédelmi, környezetvédelmi és környezet-orientált feladatok többségének megvalósítása olyan feladat, amikor a célállapotok elérése több ágazat és érintett együttműködése révén valósítható meg. A közös középtávú környezetvédelmi célokat szolgáló feladatokat a kilenc tematikus akcióprogram rögzíti.

Az NKP-II kilenc tematikus akcióprogramjának összehangolására magas szintű **Tárcaközi Bizottságot** kell felállítani, amelynek tagjai a szakminisztériumok vezető tisztségviselői, valamint a regionális fejlesztési tanácsok delegáltjai. A Tárcaközi Bizottságnak kell döntenie évről-évre a szakmai és a pénzügyi prioritásokról, valamint az eszközrendszer (jogi, közgazdasági, intézményi) összehangolt fejlesztésével kapcsolatos feladatokról. Az akcióprogramok kidolgozására létre kell hozni a benne foglalt feladatok megvalósításáért felelős és megvalósításában érdekelt szervezetek képviselőiből egy-egy albizottságot, amelyek elvégzik az éves programozást és a felelősök és források megjelölésével javaslatot tesznek az adott év megvalósítandó feladataira. A Program eredményes végrehajtása nem nélkülözheti az érdekeltek minél szélesebb körű bevonását sem. Az előbbieket miatt az albizottságok tagjai a tematikus akcióprogramok végrehajtásában érintett tárcák képviselői, a tudományos élet szereplői, önkormányzati delegáltak, gazdálkodói szövetségek tagjai, továbbá a civil szervezetek képviselői lehetnének.

A Környezettudatosság növelése Akcióprogram felelősei az Oktatási Minisztérium és a Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium. Közreműködők a Belügyminisztérium, az Esélyegyenlőségi Tárcanélküli Miniszter, az EszCsM, a FMM, az FVM, a GKM, a GyISM, a HM, a MEH, a NKÖM, a PM, a KSH, az önkormányzatok, a gazdálkodók és a háztartások, a szakmai, tudományos és civil szervezetek. A felelősök és közreműködők adják a Tárcaközi Bizottság keretében működő tematikus albizottságok felelőseit és tagjait. Ezen albizottságokban folyik majd a tervező munka és az egyeztetés. A felelősök mandátuma az adott akcióprogram esetében a koordináció és az előterjesztés joga a Tárcaközi Bizottság részére. Azon esetekben, ahol két tárcát is megjelöl a táblázat, ott az adott minisztériumok megosztott, azonos jogokat és köteleességeket kapnak.

Az éves végrehajtási tervek megvalósításába, ill. annak koordinálásába a minisztériumok dekoncentrált szerveit, valamint a regionális fejlesztési tanácsokat célszerű bevonni. Az albizottságok ajánlásai alapján a Tárcaközi Bizottság javaslatot készít elő a finanszírozás leghatékonyabb megosztására és gondoskodik az NKP-II feladatainak a költségvetésben és az NKP-II éves előre-

haladási és végrehajtási tervében történő szerepeltetéséről. A Tárcaközi Bizottság évente tájékoztatást ad az Országos Környezetvédelmi Tanács részére az NKP-II előrehaladásáról, végrehajtási tervéről.

A fenti szervezeti forma, ill. működés előnye, hogy anélkül segíti elő a több szerv, intézmény együttműködését igénylő feladatok horizontális tervezését és finanszírozását, hogy lényeges intézményi fejlesztéseket kellene alkalmazni. Összhangot teremt az egyes intézmények által megvalósítandó feladatok között, megjelölve a finanszírozási terheket is. A világosan kitűzött, számszerűsített célok és feladatok a törvényi előírásoknak (1995. évi LIII. tv.) megfelelő módon az éves központi költségvetésben egyértelműen megjeleníthetők.

Az előrehaladást mérő mutatók

Az előrehaladás mérését megfelelő mutatókészlet alapján kell meghatározni. Egyrészt a célállapotok teljesülését a célállapot mutatókon keresztül, másrészt a tematikus akcióprogramok által meghatározott feladatok teljesülését, beavatkozás és eredmény mutatók segítségével. A mutatók alapján vizsgálni kell az ok-probléma-cél-beavatkozás-eredmény-hatás folyamatot. Az ellenőrzéshez szükséges adatok értékelése azok sokrétűsége és számossága miatt jelentős időt vesz igénybe. Ezért az NKP-II mutatói alapján a Program elindulásától számított két éven belül a környezetpolitikai teljesítmény aktuális mérésére olyan összesített **makromutatókat kell kidolgozni**, amelyek megfelelően tükrözik a környezet állapotának alakulását, az ágazatok környezetpolitikai teljesítményét, a szennyezések, valamint a környezetpolitikai beavatkozások mértékét egyaránt.

A Környezettudatosság növelése akcióprogram előrehaladását többek között az alábbi mutatókkal lehet nyomon követni:

- a fenntarthatóság, a környezetvédelem megjelenése az egyéni döntésekben – attitűdvizsgálatok alapján;
 - környezetbarát minősítési rendszerek ismertsége és alkalmazása;
 - környezetvédelmi vezetési rendszerben tanúsított és hitelesített szervezetek aránya;
 - a környezetbarát termékek és szolgáltatások piaci részesedése, aránya, valamint aránya az állami beszerzésekben;
 - oktatási jogszabályok és dokumentumok (tantervek, képzési követelmények környezeti nevelési, oktatási tartalma);
 - a pedagógiai szolgáltatások környezeti nevelési tartalmának mutatói;
 - környezet- és természetvédelmi szakképzésben részesültek száma;
 - környezeti és természeti oktató-nevelő központok, intézmények működési mutatói;
 - környezeti segélynyújtó, tanácsadó és információs szolgálatok működési mutatói;
 - környezettudatosság megjelenése a terület- és településrendezésben;
 - a szektorközi együttműködés (partnerség) érvényesülésének mutatói;
 - a fenntarthatósággal ellentétes reklámok száma és hatékonysága;
- környezeti reklámok száma és hatékonysága, környezeti ügyek média megjelenése.

4. A Környezettudatosság növelése Akcióprogram ágazati meghatározottsága

A Második Nemzeti Környezetvédelmi Program feladata a környezet minőségének javítása az egyes programok, intézkedések nemzeti szintű végrehajtásával. A környezetvédelmi problémák összetettségéből adódóan a fenti célt a gazdaság és a társadalom különböző résztvevőinek (kormányzat, ágazatok, gazdálkodó szervezetek, önkormányzatok, lakosság, civil szervezetek) összehangolt döntéseivel lehet csak elérni. Az NKP-II ezért nem ágazati, hanem a társadalom, gazdaság egészét átfogó program. Ennek ellenére fontos megfogalmazni, hogy mely ágazatoknak lehet kiemelt szerepe a környezeti problémák kialakításában. A környezeti kultúra fejlődése az összes ágazat káros környezeti hatásainak csökkentéséhez hozzájárul. Önállóan megfogalmazható szerepe a kereskedelem, és a turizmus területén van.

Turizmus

A turizmus az ország egyik dinamikusan fejlődő ágazata. Az idegenforgalom – jelentős szezonális és területi koncentrációja miatt – gazdasági hatékonyság tekintetében még sok tartalékkal bír, ugyanakkor már most is addicionális környezeti teherrel jár. A turizmus fejlesztésének járulékos előnye, hogy az ágazat növeli a keresletet a helyi szolgáltatások széles köre iránt, az eredményes idegenforgalom természeti és épített környezettel szemben támasztott követelményei pedig ösztönzik a természeti és kulturális értékek védelmét és fenntartható hasznosítását. Olyan turisztikai fejlesztési programokat kell kidolgozni és végrehajtani, amelyek biztosítják a vonzerőt képező környezeti értékek megőrzését, minimalizálják a turizmus lehetséges környezeti kárait, és hozzájárulnak a helyi közösségek és települések fejlődéséhez is. A turizmus céljának számos formája van (városnéző, falusi, ökoturizmus stb.). A fejlesztések során ezen igényeket és a fejlesztéseket a helyi adottságok és a terület terhelhetősége függvényében kell összehangolni.

A szemléletformálásban és ismeretterjesztésben nagy jelentőségű ökoturizmus elterjesztése érdekében gondoskodni kell olyan bemutató létesítmények, oktató-látogató központok kialakításáról, amelyek – elsősorban a nemzeti parkok területén – a természetvédelem, a tudományos kutatás és ismeretterjesztés, különféle korosztályoknak szóló oktatás, a modern szemléletű agrárgazdálkodás és a vidékfejlesztés szellemi bázisaiként mintaszerűen szolgálhatják a fenti célokat. Ökológiai és humánökológiai szempontból jelentős és újszerű együttműködések alakíthatók ki a környezet-, természetvédelmi és kulturális intézmények, szervezetek között összekapcsolva az országos és helyi turisztikai érdekeket a környezeti szempontok figyelembevételével.

Kereskedelem

A jövő környezetvédelmének egyik alapvető kulcseleme a fogyasztási szokások megváltoztatása. A fogyasztási szokások környezetbarát irányba történő fejlesztése részben a kereskedelem eszköztárával (reklám, marketing stb.) gyorsítható fel. A fejlett országok tapasztalatai szerint a kereskedelmi ágazat környezettudatos magatartása nem csak a jogi kényszer hatására, hanem saját gazdasági érdekéből fakadóan is erősödik, amelyet a fogyasztók keresletének környezettudatossága is motivál. E gazdasági érdek felismerését olyan ösztönző eszközökkel kell előmozdítani, amelyek egyaránt kiterjednek a fogyasztói szokások, a termelők piaci magatartásának, valamint a kereskedelem értékesítő, reklám és PR tevékenységének befolyásolására. Vizsgálni kell, hogy a termelésben és a termékfejlesztésben (pl. energia-, nyersanyag-felhasználás, öko-termék tulajdonságok), az árképzésben, az értékesítési döntésekben (pl. szállítás, újrahasznosítási rendszer), a kommunikációs magatartásban (öko-márkák, reklám, PR tevékenység) a környezettudatos szemlélet

milyen megoldásokban jelenhet meg. Ki kell alakítani a piac környezetmenedzsmentjének irányelveit, illetve a környezettudatos kereskedői viselkedés etikai és szakmai elveit; fokozott figyelmet kell fordítani a kereskedelem, illetve a kereskedelmi reklám szemléletformáló lehetőségeire. A kereskedelemben is érvényesíteni kell a kiterjesztett termékfelelősséget. Biztosítani kell a forgalmazott termékek környezeti kockázatainak bemutatását, a hulladékká vált termékek kezelési lehetőségeinek ismertetését, a hulladék visszavételének, betétdíj vagy letétdíj alkalmazásának lehetőségét. Gondoskodni kell a kereskedelmi központok, létesítmények környezete, valamint a kapcsolódó településszegély rendezéséről és a bevásárlóközpontok esetleges felszámolása utáni utógondozásról. Elő kell segíteni a helyi ellátás javítását a települések élhetőségének javítása és a gyalogosan történő bevásárlás elősegítése érdekében, az árak feltüntetése mellett pedig tájékoztatni kell a fogyasztási mód társadalmi költségeiről (egyutas csomagolású termékek, veszélyes háztartási tisztítószerek stb.).

Az NKP-II-ben megfogalmazott feladatok végrehajtásának koordinálása a Kormány feladata. A Kormány a feladatok ütemezett megvalósítása érdekében – a költségvetés tervezésének ütemével összhangban – **éves előrehaladási jelentéseiben és végrehajtási tervekben** rögzíti az aktuális feladatokat és azok megvalósításának „biztosítékait”, valamint a költségvetési törvény végrehajtásáról szóló zárszámadással összhangban értékeli a Program előrehaladását az előző végrehajtási időszakban. Az előrehaladás vizsgálatának másik fontos célja az aktualizálás, amely rámutat az ütemezésben vagy a súlypontokban szükséges módosításokra. E dokumentum képezi majd a törvényben előírt kétévenkénti beszámoló és ellenőrzés alapját. Az éves előrehaladási jelentést és a végrehajtási terveket a tematikus akcióprogramokért felelős albizottságok készítik elő. Az előkészítés keretében a Tárcaközi Bizottság előterjesztést készít a Kormány számára folyó év **június 30-ig** a következő évi végrehajtási terv szakmai és finanszírozási irányelveiről. Az éves előrehaladási jelentést és a végrehajtási terveket a Tárcaközi Bizottság megtárgyalja, tájékoztatja róla az Országos Környezetvédelmi Tanácsot és javaslatot tesz a környezetvédelemért felelős miniszter részére. A javaslat alapján előterjesztés készül a Kormány számára a végrehajtandó feladatokra, azok felelőseire és a finanszírozási forrásokra, legkésőbb minden év **szeptember 30-áig**. A költségvetési tervezés lezárását követően legkésőbb **február 28-ig** a Kormány áttekinti a konkrét költségvetés által tervezett és finanszírozott, valamint a nem kormányzati keretek között megvalósuló adott évi feladatokat, és a program hátralevő idejében – de legalább az elkövetkező két évben – teljesítendő feladatokat.